

Juslumo semiotika: nuo pojūčio iki intuicijos

Jacques Fontanille

Semiotinių tyrimų centras (CeReS), Limožo universitetas
Research Centre for Semiotics (CeReS), University of Limoges
E-mail: jacques.fontanille@unilim.fr
<https://orcid.org/0000-0003-1141-1596>

Santrauka. Suklasifikuoti semiotikas pagal jutiminius kanalus, kuriais jos komunikuojamos, nesunku, bet apgaulinga: taip darant neatsižvelgiama, kuo būtent semiotiški skirtingi jutimų tipai. Pastaruosius – lytėjimą, klausą, regą, uoslę, sensomotoriką – reikia nagrinėti kaip fenomenus, siekiant išskirti jų skiriamąsias semiotines savybes. Taip žiūrint, kiekvieną semiotinį juslumo modusą apibūdina jam būdingas esaties laukas. Tokiu būdu aptiktos scheminės juslumo formos atveda prie juslinių „kūnų“ tipologijos (kūno-apvalkalo, kūno-ertmės, kūno-atskaitos taško, gyvojo kūno), paskui prie jų „dinamikų“ tipologijos (deformacijų, artimųjų judėjimų ir kt.) ir galiausiai prie šių dinamikų kuriamų semiotinių „atspaudų“ tipologijos. Teliaka išnagrinėti, kaip tokiomis tipologijomis gali pasinaudoti konkreti analizė.

Pirmoji metodo taisyklė grindžiama tuo, kad analizės objektai – tekstas, paveikslas, filmas, choreografija ir t. t. – dažniausiai patiriami keliais jutimais, vadinasi, norint juos paaiškinti būtina artikuliuoti keletą juslumo modusų. Tokia artikuliacija turi lemiamą reikšmę interpretacijai. Šiuo požiūriu labai iškalbingi meno kūriniai: pavyzdžiui, paveiksle tos pačios „vizualinės“ išraiškos substancijos gali sudaryti sąlygas sykiu ir figūratyviai bei ikoninei prezentacijai, kurios pagrindas – tipinis vizualumo laukas, ir plastiniam matmeniui, nurodančiam kitokių tipų laukus – somatinius, afektingus, simbolinius arba mitinius.

Dėl to juslumo modusų artikuliacija tampa antrinės schematizacijos objektu – schematizuojamas transjuslinis matmuo, kuriame intuicija kuria schemines formas, tampančias turinių, kurių jutiminiai modusai tiesiogiai neapibrėžia, išraiškomis. Transjusliniame matmenyje atliekamos juslinių modusų sinte-

Received: 12/02/2023. Accepted: 29/08/2023.

Copyright © 2023 Jacques Fontanille. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

žės; kaip mokė Kantas, tokia sintezė nėra konceptualinė: ji veikia intuityvoje, pasitelkia vaizduotę, tačiau visada yra juslinė, sykiu jutiminė ir emocinė.

Raktiniai žodžiai: pojūtis, joslumo modusai, esaties laukas, transjoslumas, intuityva

Semiotics of the Sensible: From Sensation to Intuition

Summary. Classifying semiotic systems by the sensory channels employed to communicate them is simple, but specious: we thus fail to inquire into that which is actually semiotic about different types of sensory experience. In order to explicate their distinctive semiotic properties, these sensory types – touch, hearing, vision, olfaction, sensomotrics – need to be interrogated as phenomena. This way, each of the semiotic sensible modes shall be characterized by a specific field of presence. Schematic forms of the sensible thus obtained will give rise to a typology of sensible “bodies” – the envelope-body, the cavity-body, the point-body, the flesh-body – as well as to a typology of their “dynamics” (deformation, intimate movements etc.) and, finally, to a typology of semiotic “imprints” which these dynamics give rise to. Next, we should interrogate the possibilities of employing such typologies in concrete analyses.

Our primary presupposition is that, in most cases, objects of analysis – text, painting, film, choreography etc. – are multisensory, and thus the task of their explanation involves an articulation of several sensible modes. This kind of articulation is decisive for interpretation. The case of artworks is very suggestive in this sense: for example, in a painting, the same “visual” substances of expression can give rise to both a figurative and iconic presentation, grounded in the typical field of visibility, and to a plastic dimension which brings forth other types of field – somatic, affective, symbolic, or mythical.

This means that the articulation of sensible modes is the object of a second-order schematization – the schematization of a trans-sensible dimension, wherein intuition produces schematic forms that become expressions for contents not directly determined by sensory modes. The trans-sensible dimension activates syntheses of sensible modes; as we have learned from Kant, these syntheses are not of the conceptual order: they are activated in intuition, make use of the imagination, and are always contained in the sensible order which is both sensory and emotional.

Keywords: sensation, sensible modes, field of presence, the trans-sensible, intuition

Įžanga

Mėginant suklasifikuoti įvairias semiotikas, dažnai linkstama remtis – ypač akademinuose sluoksniuose – jų išraiškos subtanciją apibrėžiančiais jutiminiais kanalais: pavyzdžiui, skiriama verbalinė, vizualinė, audiovizualinė, audityvinė, olfaktyvinė ir kt. semiotikos. Tačiau tokios bio-fizio-psichologinės perskyros nėra juslumo reikšmės pagrindas. Kaip pojūčiai produkuoja reikšmes – tai klausimas, kurį čia panagrinėsime, o pradėsime peržengdami perskyras tarp jutiminių kanalų.

Iš pradžių juslinę patirtį suvesime į atskiras semiotines schemas ir savybes. Šių savybių visuma leis atskirti tipinius *semiotinius juslumo modusus*: kiekvienas iš jų būdingas tam tikro tipo juslinės esaties laukui ir nė vienas nėra priklausomas nuo jutiminių kanalų. Šitaip prieisime prie scheminių formų, kuriomis produkuojama semiotinė juslinio pasaulio sąranga: tokios kategorijos kaip „kūnas-apvalkalas“, „kūnas-ertmė“, „kūnas-atskaitos taškas“ ar „gyvasis kūnas“ užtikrins perėjimą nuo ontologinės ir bendrąja nuovoka grįstos klasifikacijos prie dinaminių semiotinių formų ir jų tipologijos.

Paskui pasidomėsime operacijomis, kurios leidžia peržengti betarpiško juslumo matmenį ir konstruoti autonominių transjuslinių matmenį. Šios operacijos nėra nei konceptualios, nei inferencinės [*inférentielles*]: jos dar pavaldžios juslinių transformacijų taisyklėms, o svarbiausios iš jų – *intuicija* ir *vaizduotė*.

1. Figūralioji juslinių laukų sintaksė

Pirmiausia turime sukurti *figūraliąją juslumo sintaksę*^{1, 2}. Iš pradžių figūraliąją sintaksę konstruosime atskirdami kelis juslinių laukų

¹ Sąvoka „figūralus“ apibūdina abstrakčias figūras bei abstrakčias figūrų savybes, kitaip nei sąvoka „figūratyvus“, kuri nurodo semiotinių figūrų ir natūraliojo pasaulio figūrų koreliaciją. „Figūralumas“ priklauso abstraktesnei zonai nei „figūratyvumas“ – šioje zonoje stabilizuojasi ne ikoniniai ženklai, o schemas.

² * Čia ir toliau skaičiais žymimos straipsnio autoriaus išnašos, žvaigždutėmis – vertimo redaktoriaus pastabos.

tipus, paskui imsimes dinaminės juslinio kūno figūrų tipologijos. Figūralioji juslumo modusų sintaksė iš esmės bus grindžiama juslinės patirties scenos – kitaip tariant, *juslinės esaties lauko* – metamorfozėmis, taip pat aktantinio santykio, kuris sieja juntantį kūną, kitą bei pasaulį apskritai, variacijomis.

Juslinių laukų tipų formos ir savybės yra sintagminio pobūdžio; tai bendrosios formos, būdingos fenomenologiniams esaties laukams, specifiniai variantai. Pirmiausia panagrinėkime psichoanalitiko Ferenczio pateiktą pavyzdį, kuriuo remdamiesi galėsime sukonkretinti teiginį, kad jusliniai laukai nepriklauso nuo jutiminių kanalų.

Ferenczi (1974) išsamiai nagrinėjo kvapo ir pinigų ryšius, savo tyrimą grįsdamas analinio erotizmo konversija į meilę pinigams. Tačiau tokio paaiškinimo nepakaktų, jei toje konversijoje nebūtų nieko stabilaus ir bendro kvapams bei pinigams. Psichoanalitikas mini dvi trumpas istorijas, kurių pagrindas, mūsų nuomone, – nuo kvapo, kaip jutiminės duotybės, nepriklausomo *scheminio juslinio lauko* pastovumas. Pirmame pasakojime vaikas, atbaidytas iš sužadėtinės burnos sklindančio nemalonaus kvapo, atsisako ją vesti: per psichoanalizės seansą jis pripažįsta, kad iš tikrųjų norėjo išvengti santuokos iš išskaičiavimo ir kad sužadėtinei iš burnos atsidavė jos šeimos turtais. Antroje istorijoje neseniai už turtingo vyro ištekėjusi jauna moteris sutinka vieną iš savo buvusių gerbėjų ir šis pabučiuoja jai ranką; tuomet ji prisimena, kad apsilankiusi tualete nenusiplovė rankų, ir labai sunerimsta, kad bučiuodamas ranką buvęs kavalierius galėjo užuosti jos vyro pinigų kvapą.

Afektu perstūmimas [*déplacement*]³ nuo nemalonaus kvapo prie pinigų puikiai iliustruoja *juslinio lauko autonomizaciją* jutiminio kanalo atžvilgiu: teigti, kad įmanoma „uzuosti“ pinigų kvapą, sklindantį nuo jų turinčio žmogaus, – tai pripažinti, kad

³ *Psichoanalitinėje terminijoje perstūmimas (*Verschiebung; displacement; déplacement*) apibrėžiamas kaip „psichinės energijos perkėlimas nuo vieno vaizdinio prie kito, asociacijų grandine susijusio su pirmuoju“. Žr. Fhanér, S. 2005. *Psichoanalizės žodynas*. Vertė Loreta Vaicekauskienė. Vilnius: Aidai, p. 184–185.

figūralioji juslumo sintaksė tapo nepriklausoma nuo olfaktyvinės substancijos. Abiejose istorijose figūralioji sintaksė pasireiškia kaip emanacija, kurios šaltinis – neaiškus, išsklidęs kūno apvalkalas, o ją absorbuoja kitas kūnas, būtent suvokiantis juslinis kūnas. Tokia sintagminė juslinio lauko forma – tai vienintelis stabilus šios operacijos elementas. Olfaktyvinė substancija nėra semiotinė, o štai atitinkamas juslinis laukas – tai semiotinė schema, galinti sietis su įvairių rūšių turiniais, priskirtais įvairioms substancijoms: pinigams, kvapams ir daugeliui kitų.

Apskritai juslinis laukas – tai *įcentrinta sritis*, kurioje centrinę poziciją užima suvokimo atskaitos instancija. Juslinis laukas pasižymi *gyliu*, kuris lemia pasirodymo ir pasitraukimo *horizontų poziciją* lauko centro atžvilgiu (t. y. ribą tarp esaties ir nesaties); taip pat laukas pasižymi *išcentrinium* arba *įcentrinium* per jį einančių srautų bei įtampų *kryptingumu*. Kiekviena lauke užfiksuota esybė jame užima tam tikrą poziciją (šios pozicijos ypatybės yra esybės esaties ekstensyvumas ir intensyvumas) atskaitos pozicijos (*Aš*), gylis bei horizontų atžvilgiu. Gylis ir srautų kryptingumas lemia aktantinius vaidmenis, tiksliau, jusliniame afekte implikuotus *pozicinius aktantus*⁴ – to juslinio afekto *šaltinį* bei *taikinį*, taip pat *aktantą-kontrolę*, kuris „reguliuoja“ (greitina, lėtina, blokuoja arba filtruoja ir pan.) juslinio afekto srautą.

2. Juslinių laukų tipai ir savybės

2.1. Intransityvinis juslinis laukas: artimieji judėjimai

Artimieji judėjimai [*les motions intimes*] – tai gyvajam kūnui būdingi vidiniai judėjimai, kurių atskaitos centras yra pats jų veikiamas gyvasis kūnas. Artimojo judėjimo atveju jutiminis afektas susijęs

⁴ Poziciniai aktantai sudaro elementarią kanoninę struktūrą, kurioje išskiriami aktantas-šaltinis (kokio nors kryptingumo pradinė pozicija) ir aktantas-taikinys (pozicija, kurios siekia kryptingumas); trečias vaidmuo, aktantas-kontrolė, valdo šaltinio ir taikinio tarpusavio sąveiką, ypač kiekvieno iš jų modalizaciją (žr. Fontanille 2003, skyrių „Actants et acteurs“).

vien su pačiu gyvuoju kūnu: jis nesuponuoja esant nieko kito, tik *kūną kaip gyvąjį kūną*.

Atskaitos instancija čia yra *beasmenė*: skauda, niežti, degina. Tad tokio tipo juslinį lauką, kuris apima tik vieną aktantą – *gyvąjį kūną* – ir suponuoja tik juslinę materiją, vadiname *intransityviniu lauku*. Gyvasis kūnas jame yra sykiu esaties lauko centras ir visas esaties laukas. Todėl judėjimus ir su jais susijusius pojūčius galima interpretuoti kaip gyvojo kūno susitraukimus arba išsiplėtimus.

2.2. *Tranzityvinis juslinis laukas: sava ir nesava*

Šio tipo jusliniame lauke pagrindinis predikatas yra *kitybės esatis: čia esama kažko, kas nėra aš*. Šios pirminės skirties tarp *sava* (tapatybė) ir *kita* (kitybė) pagrindu per tą patį vienintelį kontaktą atsiranda tai, kas *juntama kaip sava*, ir tai, kas *juntama kaip nesava, kaip kita*. Tarp šių dviejų dalykų ryškėja riba, tam kartui bendras apvalkalas, kurį paveikia kontaktas.

Toliau reikia išsiaiškinti, ar tai, kas *kita*, gali būti priimta kaip *sava* (*įsisavinta* tiesiogine šio žodžio prasme ir *įtraukta į Aš sferą*), ar privalo būti atmesta kaip *nesava*. Tai, kas priimta kaip *sava*, galima ragauti, nuryti, įkvėpti ir atitinkamai to trokšti, ieškoti ir pan., o tai, kas apibūdinama kaip *nesava*, bus nutolinta, atmesta arba sunaikinta ir atitinkamai galės tapti nerimą keliančiu, grėsmingu arba nepageidaujamu dalyku.

Taigi elementaria skirtimi tarp *sava* ir *nesava* pasižymintis tranzityvinis juslinis laukas išranda juslinę ribą; dėl to, pavyzdžiui, Aš priims arba atsisakys priimti tai, kas *nesava*, integruos į save kitą arba jo neintegruos, – šitaip *riba* tampa *apsauginiu apvalkalu*.

2.3. *Sangrąžinis juslinis laukas: Aš ir Pats*

Šio tipo juslinis laukas atitinka situacijas, kai pojūčiai kyla iš Aš (gyvojo kūno) ir veikia Paties (savo kūno) būseną arba poziciją.

Sangrąžinis šio tipo juslinio lauko pobūdis aiškiai atskleidžia, kokį vaidmenį atlieka sensomotorika valdant *dėmesį*: iš tikrųjų

suvokime, valdant dėmesį (ir ypač patiriant dėmesio sukeliama *susikaupimo* pojūtį), *šaltinis* yra motorinis gyvasis kūnas, *taikiny* – pasaulį tyrinėjantis juslinis kūnas, o *kontrolė* – su jutiminio dėmesio aktais susijęs raumenų tonusas.

Sangrąžos *refleksyvumo* savybė išranda kitą kategoriją – skirtį ir santykį tarp *Aš* ir *Pats*. *Aš* pritaiko judėjimą *Pačiam*. *Aš* projektuoja *Pačį*, sąveikoms su pasauliu tarpininkaujančią instanciją, kuri konfigūruojama taip, kad galėtų dalyvauti sąveikose su išore. Sangrąžinis juslinis laukas išranda kategoriją *Aš / Pats* – tai skirtis, kuri užsikloja ant tranzityvinio lauko išrastos skirties tarp *sava* ir *nesava* (žr. anksčiau).

2.4. Rekursyvusis juslinis laukas: juslinių apvalkalų daugybė

Vadinamasis „tranzityvinis“ laukas reikalauja *apvalkalo* – ribos tarp *sava* ir *nesava*, tačiau tas kūniškas apvalkalas gali daugintis, storėti, prisijungti daugiau ar mažiau vienas nuo kito nutolusius koncentrinus sluoksnius: jau žinoma, kad psichoanalizėje aptartas „aš-oda“ nėra tapatus proksemikos „asmens burbului“; „asmens burbulas“ yra ekstensyvesnė „aš-odos“ projekcija. Toks apvalkalų dauginimas itin akivaizdus kvėpalų atveju: iškvėpintas kūnas, iškvėpinti aksesuarai, iškvėpinti laiškai, aromatų šleifai ir debesys sudaro vienas kitą pratęsiančius olfaktyvinius sluoksnius; visi šie vienas kitą gaubiantys apvalkalai nurodo kūną-šaltinį, primena jį esant tai toliau, tai arčiau, bet visuomet tiesiogiai pasiekiamą. Tam tikra prasme daugybiniai apvalkalai vienas kitą pratęsiančiais daugiau ar mažiau nutolusiais sluoksniais atkartoja pirminį savo kūno apvalkalą.

Taigi rekursyvusis juslinis laukas įveda naują savybę – *paskaičiuojamumą*, būtent apvalkalo paskaičiuojamumą, dėl kurio imame skirti ir tarpusavyje sieti vienetą (kūną, jo apvalkalą), daugius (daugybinius apvalkalus) bei įvairius plėtinius (sluoksnius, gaubiančius debesis). Tokiomis sąlygomis abu pagrindiniai – juntančio kūno ir juslinio lauko – apvalkalai nebeveikia kaip ribos ir tampa tokiais pat apvalkalais, kaip ir visi kiti.

2.5. *Abipusis juslinis laukas: vaidmenų sukeitimas*

Sangražinis juslinis laukas, kaip ir, beje, tranzityvinis laukas, gali sudaryti sąlygas apsiukeisti vaidmenims, apsigrežti santykiui tarp šaltinio ir taikinio. Aš patiria Kitą, o Kitas leidžiasi pajuntamas Paties. Tokiame lauke aktantiniai vaidmenys keičiasi vietomis. Pavyzdžiui, kvėpuojant juslinis centras yra įkvėpimo taikiny, bet paskui ir iškvėpimo šaltinis. Tarp įkvėpimo ir iškvėpimo aktantas-kontrolė reguliuoja perėjimus, ritmą, taip pat judėjimų intensyvumą ir jėgą, darančius įtaką pojūčio intensyvumui bei mastui. Šitaip sangražinis juslinis laukas įgyja visus pozicinius aktantus, įskaitant ir pojūčius reguliuojantį aktantą-kontrolę.

Taigi du jusliniai laukai prasiskverbia vienas į kitą, šaltinis ir taikiny mainosi vaidmenimis. Abipusiame jusliniame lauke *kito apvalkalai* gali virsti *Paties apvalkalais* – šie tuomet juntami kaip savi apvalkalai, netgi kaip lakus savo kūno turinys.

Ši juslinio lauko forma schematizuoja semiotikas-objektus nurodydama konkretų jutiminį kanalą arba jo nenurodydama. Céline'o romane *Kelionė į nakties pakraštį* (1952) vyraujanti juslinė lauką sudaro iš lauko užnugario kylantis gylis: Aš pasineria į tą gylį, o šis savo ruožtu užvaldo Patį. Šį gylį paeiliui sudaro vienas kitą pratęsiantys apvalkalai, kurių pirmasis – tai savo kūno apvalkalas (kūnišku apvalkalu apribotas gylis), o paskutinis – grėsmingas, tolimas ir totalizuotas inertiškumas (kažkas, kas „taip atsitinka“ pasaulyje, kare ar visuomenėje)⁵, kuris taikosi į subjekto poziciją ir ją užima. Céline'o kūrinys šio tipo laukas pirmiausia išreiškia aplinkinio pasaulio agresyvumą.

⁵ Pirmame romano *Kelionė į nakties pakraštį* skyriuje rašydamas „taip atsitinka“ [« ça arrive »], Céline'as implikuoja tik tą vieną savybę: kažkas nepapildyto (šiuo atveju – įvykis, karas) taikosi į subjekto vietą ir grasina jį išstumti arba sunaikinti.

2.6. Paskirstytasis juslinis laukas: *juslinių instancijų paskirstymas*

Vidinis juslinis laukas ypač aiškiai pasireiškia per degustaciją – pavyzdžiui, degustuojant vyną. Iš pradžių, dar nepajutus skonio tikrąja šio žodžio prasme, susiduriama su taktiliniu pojūčiu, kurio neįmanoma išanalizuoti: šokas, nudeginimas, glamonė, dilgčiojimas, šiurkštumo arba skystumo, aitrumo arba švelnumo pojūtis. Tai dar tik tranzityvinio lauko potyris, pirmas kontaktas su kūnišku apvalkalu. Apie skonį *stricto sensu* bus galima kalbėti tik išryškėjus operacinėms fazėms, vadinasi, atlikėjams, vietoms ir momentams; tada kiekviena juslinė fazė įgis predikatą (pavyzdžiui, „deginti“), o šis bus priskirtas kokiam nors identifikuojamam atlikėjui (*raudonieji pipirai* degina), identifikuojamai vietai (vidiniame kūne) ir tam tikram laiko tarpui (latencijos laikas, ataka, trukmė ir t. t.).

Taigi pojūtis išsidėsto vidiniame kūne tada, kai juslinės fazės pasiskirsto erdvėmis, laikais ir atlikėjais, kai jos išsidėsto greta viena kitos ar netgi viena kitą pratęsia. Rezultatas – tikrų tikriausia *vidinė scena*, kurios įvairūs elementai yra figūratyvūs (momentai, vietos ir protagonistai): šitaip pojūčiai paverčiami *emocinės ir kognityvinės scenos prezentacija* [*présentation*]. Vidinis laukas dėstosi diegetinėmis fazėmis (momentais, vietomis ir protagonistais) kaip savotiškas vidinis teatras, o *vidinis kūnas* tada yra gyvenama ertmė, kuri veikia kaip laikmena [*support*] paskirstant vaidmenis tam tikroje erdvės ir laiko sąrangoje.

2.7. Atjungtas ir Kitam priskirtas juslinis laukas

Patyrinėkime paskutinį juslinio lauko tipą, kuris visiškai atjungtas nuo pačios jutimų sistemos ir gali visiškai autonomiškai išsidėstyti kaip juslinio lauko projekcija erdvėje. Juslinio lauko *atjungimą* ryškiausiai realizuoja *matymas*, o kalbant bendriau – nuotolinės juslės. Juslinis Kito laukas yra toks, kuris kiekvienai Aš esaties lauką užimančiai esybei priskiria tokias pat juslines savybes, kojomis pasižymi Aš: apvalkalą, gylį ir savus horizontus. Gyvasis

Aš kūnas integruojamas į gyvąjį Pasaulio kūną ir jį atpažįsta tą Pasaulį sudarančiose esybėse.

Atjungtame lauke atsiranda dvi naujos savybės.

Pirmiausia Kito juslinis laukas identifikuotiems atlikėjams suteikia formą, t. y. specifinį apvalkalą: tai nebe savo kūno, o kitų kūnų specifinis apvalkalas, suvokiamas kaip atskiras dalykas – kaip *atjungtas apvalkalas*.

Pavyzdžiui, kalbant apie regą, kito kūno formai identifikuoti būtinas kitas aktantas, nei sėvas kūnas, būtent atjungtas aktantas-šaltinis – *šviesa*. Kaip kito kūno apvalkalas interpretuojama būtent šviesos ir laukų užimančių materialių kliūčių kontakto zona. Tai vis dar kontakto zonos tyrinėjimas, tačiau pats kontaktas ir jo operatorius, kaip ir tyrinėjamas apvalkalas, yra *atjungti*.

Be to, kontakto zona, kurioje ryškėja formos, gali būti ir konflikto zona – lygiai kaip ir kontakto su savu kūnu zona: šviesa per kliūtį pereina arba nepereina (permatomos, pusiau permatomos arba nepermatomos kliūtys); ji atsimuša iškart ir visiškai (blizgančios, arba atspindinčios, kliūtys) arba nevysiškai ir ne iškart (matinės, arba šviesą sugeriančios, kliūtys).

2.8. Įvairių tipų juslinių laukų bendraveikos ir sąveikos

Figūralioji juslinių laukų sintaksė grindžiama ne tik vidinėmis kiekvieno lauko savybėmis – ji taip pat apima dviejų ar daugiau juslinių laukų kombinacijas, perkėlimus ir sąveikas. Mūsų siūlomoje priemonėje nebelieka tradiciškai šioje srityje išskylančių sunkumų, kai atskiriems fiziologiniams „kanalams“ skirti jutiminiai modusai izoliuojami ir nėra kaip kalbėti apie jų bendraveiką: mūsų požiūriu, sinestezija nebeatrodo nei keista, nei stebuklinga; nebėra nė reikalo nuspręsti, kad vienas iš jutiminių modusų (pavyzdžiui, lytėjimas) yra visų kitų bendras vardiklis; nebe mįslė, kad sensorika – lygiai kaip uoslė ar lytėjimas – perteikia aksiologijas (ypač žvelgiant iš kūniškų metaforų perspektyvos), nes visos juslinių laukų kombinacijos gali apeliuoti į refleksyviojo lauko aksiologines savybes, t. y. šiam laukui būdingą aksiologinį filtrą.

Patyrimas keliais jutimais iškart nebėra neižvelgiama paslaptis, mat visų juslinių laukų bendraveika atskirų atvejų padiktuotomis sąlygomis tampa kombinavimu naudojant įvairius gramatinius sprendinius, atsiradusius skirtinguose laukuose.

Nėra taip, kad figūralioji juslinių laukų sintaksė, grindžiama į vieną sistemą suvestų specifinių šių laukų savybių gramatika, iš pradžių postuluotų jutiminių modusų išskyrimą, o paskui konstatuotų kone sistemingai multimodalinį funkcionavimą. Priešingai – ši sintaksė iš pradžių postuluoja juslumo vienovę, bendrą giluminę esaties lauko matricą (esaties lauką veikiausiai būtų geriau vadinti „bendraesaties lauku“ – tuomet būtų įmanoma šią sąvoką visiškai generalizuoti), paskui įveda įvairius sintagminių savybių variantus, kuriuos galima numatyti kaip tinkamus egzistenciniam predikatui: šitaip „esaties predikatas“ („prezentifikacija“? [*présentification*]) tampa netranzityviniu, tranzityviniu, sangražiniu, abipusiu ir t. t., ir kiekvienas iš šių variantų apibrėžiamas kaip papildoma (o ne alternatyvi) ankstesniojo determinacija. Šiuo požiūriu „jutiminio multimodalumo“ sąvoka ima atrodyti kaip, laimei, jau peržengtos substancialistinės ir pozityvistinės prieigos liekana. Iškart reikia patikslinti, arba priminti, kad ne mes išgalvojome tą peržengimą: jau aristotelinėje tradicijoje buvo samprotaujama apie tokį vienišą *sensorium*, tą koenesteziją, kurią šiandien nuoseklumo dėlei veikiau reikėtų vadinti taip, kaip ją vadina Greimas veikale *Apie netobulumą*, – tiesiog „estezija“ [*esthésie*].

3. Juslinio kūno topika

Nuėjus ši taką per skirtingų tipų juslinius laukus, kyla nauja hipotezė: juslinių laukų savybės ir tipai iš dalies priklauso nuo sužadinamos kūniškos instancijos ir nuo tai instancijai pritaikomo predikato tipo: vyraujanti savybių ir tipų sąranga keičiasi priklausomai nuo to, koks tai kūnas, – *vienetinis* ar *daugybinis savas kūnas*, *vidinis kūnas* ar *gyvasis kūnas*. Dabar greta juslinių laukų tipologijos, pagrįstos laukų figūraliomis savybėmis, iškyla kita – gilesnė ir bendresnio pobūdžio – juslume implikuojamų aktantinių-kūniškų instancijų (*kūnų-aktantų*) tipologija.

Taigi toliau aptarsimą *kūnu-aktantų topiką* bus galima laikyti iš juslinių laukų tipologijos išvesta bendrąja semiotine matrica, kuri niekaip ir jokia būdu nepriklauso nuo jutiminių kanalų tipologijos.

3.1. *Kūnu-aktantų topika*

Analizuodami juslinius laukus, susidūrėme su įvairiomis kūnu-aktantų figūromis, kurios sudaro *somatinę topiką*. Šioje topikoje išskiriame tokius kūnus-aktantus:

- (1) *Aš-gyvasis kūnas* – gyva ir juslinė, dinamiška ir deformuojama materija;
- (2) *Aš-referentas* – kūnas kaip atskaitos *taškas* juslinio lauko centre;
- (3) *Pats-savas kūnas* – vienetinis arba daugybinis apvalkalas, užtikrinantis *Paties* vidinės visatos atskirtumą;
- (4) *Pats-vidinis kūnas* – interoceptyvus jauslumo teatras, *Paties* vidinė erdvė.

Šios somatinės topikos sintagminis išdėstymas ir kombinacijos sukuria skirtingus juslinių laukų variantus.

3.2. *Juslumo tipų figūralieji takai:*

Paties apvalkalo pavyzdys

Kaip pavyzdį galime išsamiau panagrinėti juslinio apvalkalo figūros atvejį – *Paties* apvalkalą. Jis išskyla Freudo psichoanalizėje, kai šis veikale *Mokslinės psichologijos apmatai* (1956) apibrėžia kontaktinio barjero sąvoką. Tai tam tikra forma, kuri nustato Aš ribas, bet ji neatsiejama nuo energijos (šiuo atveju – nuo psichinės energijos), nes barjeras yra sykiu nuo išorinių energijų *sauganti* riba ir vidinės energijas savyje *suturintis* apvalkalas, kuris kontroliuoja, reguliuoja arba blokuoja tų energijų iškrovą iš Aš-gyvojo kūno. Šio Aš kontaktinio barjero sudaromas apvalkalas suteikia formą slenkstinei vietai, kurioje išorinės ir vidinės energijos susitinka, susiduria, susikaupia, išsikrauna ir / arba apsikeičia vietomis.

Kad visa tai vyktų, Paties apvalkalas vykdo atranką ties riba tarp *sava* ir *nesava*. Tad apvalkalas yra ne tik riba, bet ir filtras. Apvalkalas atskiria tai, kas savam bei gyvajam kūnams gera, priimtina, o kas – bloga ir nepriimtina, ko jie trokšta ir ką atmeta, kas jiems teikia gyvybinių jėgų, o kas juos naikina: trumpai tariant, apvalkalas įkūnija veikiančią aksiologiją, elementariųjų verčių sistemos įdarbinimą, aksiologinį filtrą.

Dėl visų šių priešasčių apvalkalo negalima painioti su Aš, kuris yra apvalkalo talpinamas turinys. Juo labiau negalima apvalkalo painioti su išoriniu pasauliu. Apvalkalas – daugiau ar mažiau stabili arba nestabili Aš ir išorinio pasaulio tarpusavio sąveikos konstrukcija. Apvalkalas yra Pats – riba tarp Aš ir Kito.

Paties apvalkalas atlieka daug vaidmenų: jis *palaiiko* kūno vientisumą ir tvermę, *talpina* visas kūno dalis, jas *suveda į visybę* [totalise] ir tai visybei [totalité] *suteikia formą* bei *ikoninę tapatybę*. Jis *saugo* kūną nuo išorinių stimulų ir *vykdo atranką* – atskiria, kuriuos stimulus kūnas gali priimti ir kuriuos turi atmesti, kas kūnui būtų kenksminga, o kas – naudinga.

Tačiau, būdamas vidinių ir išorinių energijų sąveikos vieta, šis apvalkalas taip pat teikia nepaprastai daug galimybių kurti tų energijų jungtis. Šitaip juslinis *apvalkalas tampa vieta, kurioje nepertraukiamai kuriamos jungtys tarp visų pojūčių* (Anzieu 1985) viduje ir išorėje, – apie tai kalbėjo dar Aristotelis ir viduramžių scholastai, vartodami terminus „koenestezija“ arba „sensorium commune“. Be to, jei manysime, kad šis apvalkalas išsaugo visų sužadinių ir sąveikų pėdsakus, tai jis paženklinamas *semiotiniais atspaudais* – kažkuo panašiu į įrašus, kurie randasi sąveikoms kaupiantis.

Palaikymas, talpinimas, suvedimas į visybę, formos suteikimas, jungčių kūrimas, įrašymo paviršius – tokie yra apvalkalo figūralieji takai. Tokiu pat būdu galėtume išdėstyti ir Aš-gyvojo kūno, Aš-referento ar vidinio kūno-ertmės jutiminius figūraliuosius takus (žr. Fontanille 2011).

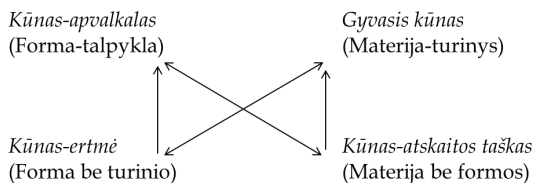
4. Juslumo kūniškų schemų išdėstymas

4.1. Kūno-aktanto konfigūracijų mobilizavimas⁶

Juslumo atspirties taškas – kūną-aktantą mobilizuojantis *elementarusis afektas*, t. y. jėga, kuri turi formą. Elementarusis afektas – tai intensyvumas (energija), keičiantis kūniškos materijos ir energijos pusiausvyrą. Kūnų tipologija grindžiama bazine turinio (materijos) ir talpyklos (formos) priešprieša. Šioje tipologijoje išskiriami kūnų-aktantų *figūralieji tipai*.

Kai elementarusis afektas nutaikytas į formą-talpyklą, kūnas-aktantas įgyja apvalkalo figūrą. Kai afektas nutaikytas į materiją-turinį, kūnas-aktantas įgyja gyvojo kūno figūrą. *Kūnų-apvalkalą* ir *gyvąjį kūną* sieja priešingumo santykis. Tuo remiantis galima nustatyti kitus du figūraliuosius tipus: (i) tą, kuris kyla iš formos-talpyklos paneigimo ir kūnų-aktantą redukuoja į taškinę figūrą, atskaitos centrą, *kūnų-atskaitos tašką*, ir (ii) tą, kuris kyla iš materijos paneigimo, pašalina iš kūno jo gyvosios materijos turinį ir taip jį konfigūruoja į *kūnų-ertmę*.

Šie figūralieji tipai sudaro sistemą, kurioje juos visus tarpusavyje sieja trijų rūšių santykiai: priešingumo (apvalkalas *vs* gyvasis kūnas; taškas *vs* ertmė), prieštaravimo (apvalkalas *vs* taškas; gyvasis kūnas *vs* ertmė) ir papildymo: (i) kūnas-ertmė papildo apvalkalą, nes jis – vidinė apvalkalo forma; (ii) kūnas-atskaitos taškas papildo gyvąjį kūną, nes kyla iš pastarojo, kai gyvoji masė redukuojama į centro funkciją. Šiuos figūraliuosius tipus galima išdėstyti semiotinio kvadrato pavidalu.

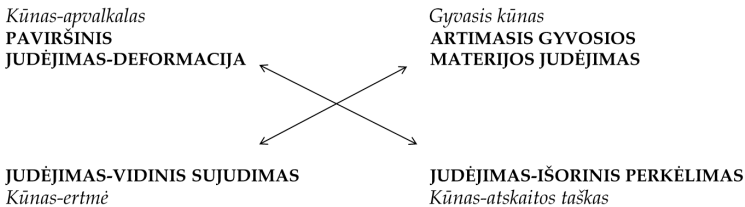
Pav. 1. Figūralieji kūnų-aktantų tipai

⁶ Poskyriai 4.1. *Kūno-aktanto konfigūracijų mobilizavimas* ir 4.2. *Interpretuotini atspaudai* parašyti remiantis mūsų tyrimo, publikuoto pavadinimu *Kūnas ir prasmė (Corps et sens, Fontanille 2011)*, rezultatais.

Šioms kūniškoms figūroms priskiriamos energijos, kurias aktyvuoja jutiminis afektas, – tas aktyvavimas įgyja *energinių tipų* formą. Tai vidiniai arba išoriniai *judėjimai*. Dabar galime aptarti tipinius judėjimus.

Kūnas-apvalkalas yra deformacijų, trumpalaikių arba ilgalaikių paviršinių judėjimų laikmena; jeigu apvalkalas išsaugo jų atmintį, tie *paviršiniai judėjimai* tampa ilgalaikiais pėdsakais, kuriuos galima traktuoti kaip įrašus. *Kūnas-ertmė* atlaisvina vidinę erdvę, kurią įvairios esybės (organai, figūros ir t. t.) savo judėjimu gali užimti, pereiti ir keisti; tokiu atveju tipinis judėjimas – tai vidinis *sujudimas*, įgyjantis diegetinės scenos formą. *Kūnas-atskaitos taškas* yra santykinių perkėlimų laikmena; jis perkėlimams suteikia atskaitos poziciją, vadinasi, atitinkamas tipinis judėjimas yra tos atskaitos pozicijos *perkėlimas*; taškų perkėlimai sudaro sekas arba tinklus, kuriuose galima lokalizuoti kūną-aktantą. Galiausiai *gyvojame kūne* vyksta konsistencijos ir tankio pokyčiai, išsiplėtimai arba susitraukimai, sensomotorinio tonuso transformacijos; šiuo atveju tipinis judėjimas – tai *artimasis gyvosios materijos judėjimas*, kuris gali prasitęsti kaip motorinė atmintis.

Dabar kūniškos energijos tipinius judėjimus galima išdėstyti jau pristatytoje diagramoje – pateikti sintezę, kuri atskleidžia bendrą kūnų-aktantų konfigūracijų tipologiją.

Pav. 2. Kūniškų konfigūracijų tipologija
(figūralieji tipai + tipiniai judėjimai)

Šioje kanoninėje diagramoje figūralieji tipai dera su tipiniais kūnų-aktantų judėjimais. Tačiau galimas ir nederėjimas – jis

netgi dažnai pasitaiko, nes abi tipologijos sintagminių požiūriu gali funkcionuoti autonomiškai, nors paradigminių požiūriu viena jų išvesta iš kitos. Artimųjų judėjimų sužadinamas gyvasis kūnas yra derantis, o štai vidinio sujudimo sužadinamas gyvasis kūnas – nederantis; buvimo vietą keičiantis kūnas-taškas yra derantis, o kūnas-taškas, kuris patiria deformaciją arba pasirodo esąs tuščiaaviduris, – nederantis, netgi nekoherentiškas arba paslaptingas ir pan. Nederėjimas interpretatoriui kelia sunkumų, nes tuomet dinaminės topologinės schemos skiriasi: tokiu atveju tenka pasitelkti intuiciją ir vaizduotę – apie jas išsamiau pakalbėsime šios apžvalgos pabaigoje.

4.2. Interpretuoti atspaudai

Figūralieji ir energiniai tipai atsiranda iš kūnų-aktantų tarpusavio sąveikų: kūnams-aktantams sąveikaujant, įvyksta *paženklinimai* – jų atmintį kūnas išsaugo savo apvalkale, gyvosios materijos sanklodoje, vidinėje erdveje arba atskaitos taškų sekoje. Tie paženklinimai – tai *atspaudai*. Su kiekviena kūniška jausmo schema siejasi tam tikras atspaudų tipas. Mūsų siūloma atspaudų tipologija išskiria paženklinimus, atitinkančius kiekvieną iš anksčiau aptartų schemų.

Deformacijų sukuriama atspaudai *įrašomi* į kūnų-apvalkalų paviršių; jie skirti „perskaityti“ ir *iššifruoti*. Taigi kūniškas apvalkalas yra laikmena įrašytų pėdsakų *tinklui*. Iššifruojant daugiausia siekiama atskleisti atspaudus palikusios praktikos teminį turinį. Tokią interpretavimo schemą *a minima* iliustruoja ant kokio nors objekto aptinkami susidėvėjimo pėdsakai: jie atsiranda dėl daugybės funkcinių manipuliacijų, kurios kaupiasi pakartotinai naudojant objektą praktinėmis aplinkybėmis, o interpretavimas yra bandymas atkurti tų funkcinių manipuliacijų vaizdinį.

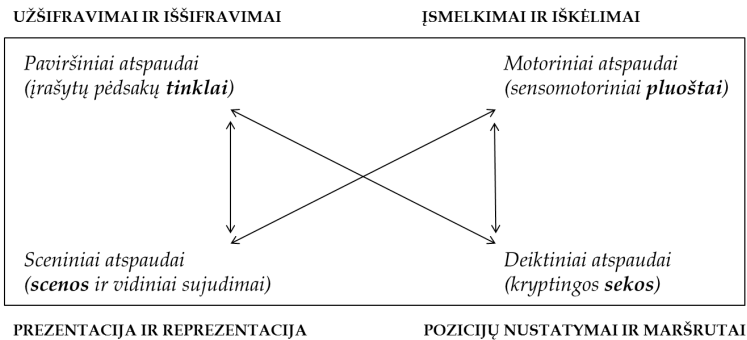
Gyvajame kūne *įsmelkti* atspaudai atsiranda iš sensomotorinių paženklinimų: paženklinimą sukuria intensyvus gyvojo kūno judėjimas (išsiplėtimas ir susitraukimas) arba sensomotorinės rutinos kartotė; be to, sensomotorinis paženklinimas su motoriniu pojūčiu susieja figūras bei pojūčius, būdingus situacijai, kurioje

įvyko pirminė sensomotorinė patirtis. Ši situacinių figūrų ir pojūčių visuma, saistoma bendro motorinio pojūčio, sudaro „pluoštą“, kurį palaiko ir konsoliduoja sensomotorinė atmintis.

Kiti du kūniškų konfigūracijų tipai taip pat kuria tipines atspaudų ir interpretacinių procesų formas. Kūne-ertmėje *sujudimai* kuria santykius tarp veikėjų ir vaidmenų, momentų ir vietų. Tokie atspaudai – juos atmintyje stabilizuoja afekto intensyvumas arba pasikartojimas – yra *scenos*, *sceniniai atspaudai*: atspaudo formavimasis – tai *scenos prezentacija* (situacija ir vienas ar keli įvykiai), o atspaudo interpretacija – tai scenos *reprezentacija*.

Kalbant apie kūną-atskaitos tašką, kūno perkėlimas iš vienos pozicijos į kitą skatina nustatyti tų pozicijų santykius. Šią pozicijų sistemą įmanu išiminti ir sugretinti su aktualia kūno-atskaitos taško pozicija: toks sugretinimas yra *deiktinis*. Nuoroda į kūną-atskaitos tašką visada priklauso nuo šio pozicijas keičiančio kūno trumpalaikės aktualios padėties, bet ji taip pat gali tapti intensyvinių arba kartotinių paženklinių objektu. Tokiu atveju paženkliniai produkuoja *deiktinių atspaudų* sekas arba tinklus; tie atspaudai interpretuojami lokalizuojant paženklintus taškus ir sykiu atkuriant jų sekas: vadinasi, interpretacijos forma bus ženklinais nužymėtas kelias, *maršrutas*.

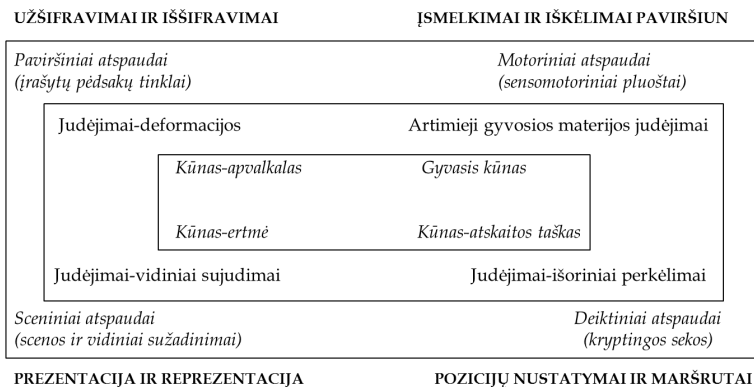
Šiuos atspaudų ir interpretacijų tipus galima išdėstyti pagal anksčiau sudarytą tipologiją.

Pav. 3. Atspaudų ir jų interpretacijų tipologija

Tereikia pamąstyti apie tai, kaip mūsų juslinis kūnas mobilizuojamas kino salėje, ir taps suprantama, kaip skirtingi mobilizuotų atspaudų tipai žadina interpretacines emocijas: susitraukimais dalyvaujame brutaliame veiksme, scenų prezentacijomis pagauname sudėtingą visumą, iškėlimais paviršiun iš naujo suaktyviname juslines asociacijas, nustatydami pozicijas ir atlikdami jų montażą atkuriame erdvę bei laiką ir t. t.

Dabar galime viena diagrama pateikti visus keturis tipologinius lygmenis, kuriais schematizuojamas jutiminio afekto semiotizacijos takas.

Pav. 4. Keturius jutiminio afekto semiotizacijos fazės

5. Transjuslinės schemas, intuicija ir vaizduotė

5.1. Intuicija ir vaizduotė, pasitelkiamos scheminiams tipams nederant

Jau užsiminėme, kad tada, kai kūniški figūralieji, energiniai ir atspaudų tipai nedera, jslumo interpretacinį taką pratęsia *intuicija* ir *vaizduotė*. Grįžkime prie jau minėto atvejo, kai figūralusis juslinio kūno tipas – tai gyvojo kūno tipas, o tipinis judėjimas – vidinis sujudimas. Iš tikrųjų mūsų figūralioji tipologija skiria „kūną be organų“ – gyvojo kūno dinaminę gyvąją materiją – ir „kūną su organais“ – kūną-ertmę, kuriame įkurdintos vietos, agentai, funk-

cijos ir veiksmai. Pirmasis kūnas patiria visuminius išsiplėtimus ir susitraukimus, kuriuos nuolat suvokiame, o antrasis – lokalius ir specifinius sujudimus, kurie iš principo lieka nesuvokiami. Tad nederėjimas atsiranda dėl to, kad pasireiškia vienokiai ar kitokiai vidinei vietai bei erdvei būdingi pojūčiai, tačiau pasireikšti jie gali tik sužadindami gyvąjį kūną – „kūną be organų“: kūno-ertmės vidinės elgsenos virsta gyvojo kūno susitraukimais ir išsiplėtimais. Vadinasi, reikia „įsivaizduoti“ specifinę kūnišką situaciją, kai suvokimui neprieinamos kūno-ertmės elgsenos, vidiniai sujudimai, gali pasireikšti kaip gyvojo kūno išsiplėtimai ir susitraukimai – pavyzdžiui, kaip stiprus emocinis sutrikimas arba kaip patloginės kilmės skausmas.

Tokia pat situacija gali pasitaikyti ir meno kūrinyje. Knygoje *Morfologija ir estetika (Morphologie et esthétique, 2004)* Jeanas Petitot viename skyriuje (2004: 75–80) tyrinėja Piero Della Francesca kompozicijas, kuriose iškreipiama perspektyva ir tampa matomos kitokios, nei gylio bei trečiojo matmens, jungtys – vadinasi, tenka įsivaizduoti konfigūracijas, kurios priklauso kitai reikšmingumo plotmei nei nutapytoji scena. Pavyzdžiui, Petitot parodo, kad Areco ciklo paveiksle *Apreiškimas* į scenos prezentaciją įvestas „necharakteringas“ atotrūkis leidžia taip rikiuoti elementus, kad jie sudarys kryžių. Kaip pažymi Petitot, kryžius – kanoninis apreiškimo scenų elementas, kurio šioje scenoje nėra, užtat perspektyvos iškreipimo efektas sukuria sąlygas suvokti kryžių intuityviai: ant trimatės scenos prezentacijos užklojamas *plokščias įrašas* (kryžius), padarytas dvimačiame paviršiuje.

Elementaraus juslumo (to, kuris aprašomas kaip jusliniai laukai) požiūriu, įtampą tarp scenos prezentacijos moduso (jo pagrindas – kūnas-ertmė) ir *įrašymo paviršiaus* moduso (jo pagrindas – kūnas-apvalkalas) reikia išrišti. Perspektyvos perkėlimas arba iškreipimas sužadina įtampą tarp šių dviejų modusų; ši įtampa negali būti išrišta pojūčiu, todėl juslumą būtina išplėsti – reikia kito juslumo matmens, leidžiančio perkonfigūruoti visą suvoktą situaciją. Iškilus tokiam poreikiui, būtent per *intuiciją* žiūrovas gali priimti, kad mato dvimatėje plotmėje įrašytą kryžių, nors trimatė scenos prezentacija pasiūlo tik atsitiktinius kompozicijos elementų išrikiavimus.

5.2. *Transjuslinis matmuo*

Vykstant kokios nors situacijos suvokimui, ji pirmiausia pa-
gaunama per betarpišką jauslumą, o paskui, atsispiriant nuo tos
juslinės pagavos, išsidėsto kitame matmenyje – anapus arba
šiapus jauslumo. Visais atvejais transjuslinis procesas netampa
konceptualizuojantis, neperžengia jauslumo sferos ribų. Kaip tik
tokį požiūrį siūlė jau Kantas veikale *Sprendimo galios kritika* (1979):
intuicija be konceptualizacijos susieja ir susintetina visumą juslinių
sužadinių ir estetinių vertinimą. Šis *intuicijos* įsteigtas ryšys (žr.
Bergson 1993), kurį paskui pratęsia *vaizduotė*, sukuria sąsają tarp
skirtingų pirminės pagavos [*appréhension*] modusų, o mūsų nuo-
mone – būtent tarp juslinių schemų, kurios gali nederėti.⁷

Šį naują matmenį, kuris niekaip tiesiogiai nebeprisiklauso nuo
elementariojo afekto, vadinsime transjusliniu. Pavyzdžiui, plas-
tiniuose menuose šiuo matmeniu gali pasirodyti kompozicijos
elementus netiesiogiai organizuojanti schema (plg. anksčiau
aptartą kryžiaus atvejį), kokia nors mereologija arba dinamika,
susaistanti ar į viena sujungianti visus juslinius elementus; taip
pat gali pasirodyti pirminei paveiklo plotmei būdingi suvokimui
neprieinami judėjimai. Šis kitas matmuo, priešingai nei pirmasis
juslinis kontaktas, skaitytojui-žiūrovui palieka sykiu sintetinį ir
dar sumišusį išpūdį, tapsiantį pagrindu ir paskatinimu tyrinėti
kūrinio poveikį.

5.3. *Juslinės intuicijos kanoninė eiga*

Galime išskirti transjuslinės intuicijos eigos fazes. Kaip jau mi-
nėjome, visų pirma ši intuicija pasirodo kaip *impresinė*. Taip pat
jau nurodėme, kad ji *sintetinė*. Be to, kadangi transjuslinė intuicija
suteikia prieigą prie kitokio prasmės pasaulio, viršesnio ar gi-
lesnio nei juslinis pasaulis, ji veikia ir kaip *anagoginė*. Vadinasi,
intuicijos valdomas *transjuslinis* matmuo rutuliojasi štai tokiu

⁷ Visus šiuos Kanto koncepcijos matmenis išsamiai – ir su šiam klausimui
reikalingu filosofiniu sklandumu – apžvelgia Petitot (2004: 98–108).

taku: *įspūdis* → *sintezė* → *anagogija*. Jei šį taką pratęsia visuminis situacijos perkonfigūravimas (pavyzdžiui, už prezentuotos scenos nustatoma implicitiškai esanti paslėpta scena), intuicijos procesą išbaigia ketvirta – *vaizduotės* – fazė:

INTUICIJA: *įspūdis* → *sintezė* → *anagogija* → *vaizduotė*

Šiame take nuo anagogijos fazės interpretuojama išėjus iš tiesiogiai pojūčiai grįsto semiotinio moduso ir perėjus į transjuslumą. Transjuslumo matmenyje šviesa, spalva, linija, tekstūra, prozodija, ritmas išreiškia ne konceptualius, įvardijamus ir / arba figūratyvius turinius, o intuityvius turinius. Kaip tik tokia ir yra intuicijos esmė – semiozė nukreipiama į imanentinius, konceptualių kategorizavimu neapčiuopiamus transjuslinius turinius, turinčius jau minėto tako formą: (i) *įspūdžio fazė* (įspūdžio pagavimas), (ii) *sintezės fazė* (santykių ir tinklo įsteigimas), (iii) *anagogijos fazė* (naujas prasmės matmuo), (iv) *vaizduotės fazė* (naujas perkonfigūravimas).

5.4. Sužadintas pasaulis

Dabar reikia *pasvarstyti apie sintezę užtikrinančios intuicijos semiotinį statusą*. Peirce' o semiotika šią problemą išspręstų ją redukuodama į inferencijas, kurias sugeba atlikti žiūrovas, ir ypač į *abdukciją*, leidžiančią išrasti santykį, kuriam įsteigti nepakanka nei dedukcijos, nei indukcijos. Tačiau, struktūrinės semiotikos požiūriu, redukuoti problemą į žiūrovo abdukciją neužtenka, nes ši semiotika negali atsisakyti analizuojamo dalyko objektyvumo. Kitaip tariant, kad ir kokioms operacijoms būtų sužadinamas skaitytojas-žiūrovas, semiotika taip pat turi užduotį paaiškinti, kas semiotikose-objektuose ir semiotinėse situacijose tas operacijas sužadina ir suaktyvina.

Taigi juslumo tikraja to žodžio prasme peržengimas ir perėjimas į transjuslinį matmenį būtinai turi būti *paskatintas pačių semiotikų-objektų ir semiotinių situacijų*, o ne vien stebėtojo kognityvinių operacijų. Iš tikrųjų visos keturios transjuslinės intuicijos fazės implikuoja suvokiamam kūriniui būdingą vidinį aktyvumą, va-

dinasi, kūrinys *a minima* yra *gyvastingas* [animė]: (i) *įspūdžio* fazėje kūrinys prikausto žiūrovą-skaitytoją; (ii) per *sintezės* fazę kūrinys audžiami vidiniai santykiai; (iii) *anagoginės prasmės suteikimo* fazėje atskleidžiamas prasmės efektas; (iv) *vaizduote pagrįsto perkonfigūravimo* fazėje įgyjamas kone fikcinis gebėjimas. Tai perša mintį, kad semiotikoms-objektams bei semiotinėms situacijoms turėtume priskirti ir specifinį vidinį aktyvumą, ir specifinį išorinį agentyvumą:

- (i) jusliniame santykyje semiotikos-objektai ir semiotinės situacijos pasižymi gebėjimu daryti įtaką arba sužadinti – tai papildanti alternatyva griežtąja prasme kognityvinėms ir funkcinėms *afordancijoms*⁸, gebėjimas, kuris įrašytas pačiuose objektų ir situacijų jusliniuose elementuose. Todėl jslumą galima ne tik justti ir juo dalintis, jis taip pat geba sužadinti įspūdžius, emocijas ir sukurti sąlygas transjusliniam suvokimui: šiuo požiūriu būtų galima kalbėti apie jslumo *goslumą*, kuris jautrumą ne tik perduoda ir priima, bet ir įkvepia, sujaudina, sužadina, sugundo, išprovokuoja ir pan.
- (ii) taip paveiktas ir / arba sujaudintas stebėtojas paskatinamas konstruoti reikšmę transjusliniame matmenyje, remdamasis į tą matmenį vedančiomis išraiškomis ir tas išraiškas susiejant čiais santykiais;
- (iii) šių dviejų momentų sintezę užtikrinanti intuicija leidžia pasiekti imanentinio aktyvumo, tensyvios vidinės dinamikos raišką.

Toks vidinis gyvastingumas – ne duomuo, kurį imanoma stebėti, o intuicijos darbo sukeltas įspūdis, atsirandantis, kai per vaizduotę suvokiamas semiotikoms-objektams ir semiotinėms situacijoms būdingas vidinis transjuslinis aktyvumas.

⁸ **Affordance* (anglų k.) – psichologo, tiesioginio suvokimo teoretiko Jameso Gibsono sukurta sąvoka. Tai galimybės ir progos tam tikrais būdais naudotis aplinka, kurias organizmui teikia suvokiamos tos aplinkos ypatybės. Šia prasme Fontanille minima alternatyva tarp afordancijų ir semiotikų-objektų bei semiotinių situacijų juslinio agentyvumo suprastina kaip alternatyva tarp naudojimo ir juslinio patyrimo.

Įsivaizduokime abstraktų arba menkai figūratyvų tapybos kūrinį. Atlikdami konkrečią analizę, pirmiausia išraiškos plotmėje susiduriame su nenustatytos hierarchijos daugiamačių santykių, siejančių spalvas, pėdsakus, figūras, tekstūras, neapibrėžta visuma, taip pat su išraiškos plotmės paviršiaus sąranga. Bet drauge susidarome įspūdį, kad nutapyti sluoksniai dengia vienas kitą ir tokiu būdu paveiklo paviršiaus storumo atžvilgiu skirtingi jusliniai elementai (spalvoti plotai, pėdsakai ir linijos, figūros, tekstūros) paskirstomi keliais įsivaizduojamais sluoksniais. Šitaip jau perėjome į išraiškos plotmės transjuslinį matmenį: juk jusliniu atžvilgiu matome tik spalvinius, grafinius, tekstūrinius kontrastus vienoje dvimatėje plotmėje. Jei suvokiame vienas kitą dengiančius sluoksnius ar net išraiškos plotmės storį sudarančius klotus, tai vis dar juslinis suvokimas, bet jis intuityvus ir vaizduotinis, vadinasi, transjuslinis.

Jei tai traktuosime kaip taką, vedantį į vaizduotinį perkonfigūravimą, tai *įspūdžio fazėje* buvo pastebėta kai kurių nenuoseklumų ar keistų išdėstymų, sutrikdžiusių griežtai dvimatę (2D), griežtai pirmo lygmens juslumo paskatintą interpretaciją. *Sintezės fazėje* buvo užfiksuoti reguliarūs santykiai: tam tikra figūra buvo susieta su tam tikromis spalvomis, vieno tipo plote dažai užtepti storu sluoksniu su gyliu, kito tipo plote – plonu plokščiu sluoksniu, tam tikra tekstūra būdinga visam spalviniam plotui arba tik daliai jo, tam tikri plotai paskirti vieno ar kito tipo figūroms ir t. t. *Anagogijos fazėje* bus nustatyti gylio ir sluoksnių gretinimo operatoriai: užklojimų, įterpimų, atvėrimų, daugiau ar mažiau permatomų suliejimų ir kt. operatoriai.

Vaizduotės fazėje atliekamas perkonfigūravimas, kurio dėka žiūrovas mano suvokiantis tai, ko šiaip jau nemato: tuomet jis junta dinamiką, kurią palaiko įtampos tarp *autonominių sluoksnių*. Ši dinamika (jėgos santykiai, pozicionavimasis gylyje, užklojimai, hibridizacijos ir t. t.) sluoksnius paverčia *aktantiniiais klotais*; kiekvienas sluoksnis išreiškia ir įtvirtina atskirus „aktantus“, kurie tarytum varžosi dėl vietų ir pozicijų stratifikuotame bendros išraiškos

apimlume. Aktantiniai sluoksniai tampa „kūnais-aktantais“, kurie sugyvina numanomą kūrinio vidujybę ir bendrais bruožais apmeta abstrakčios scenos prezentaciją. Taip nuo juslumo pereidami prie transjuslumo, vis dar išliekame suvokimo sferoje, tačiau neutralizuojamos jutiminės substancijos, neapsiribojama vien jusliniais laukais ir suaktyvinama intuicija-vaizduotė.

Išvada

Mūsų nueitas takas yra bandymas konstruoti elementariojo jutiminio afekto semiotizaciją. Tam reikia pereiti keletą fazių: (1) išskirti juslinių laukų tipus, (2) nustatyti kūniškas juslumo instancijas, (3) tas instancijas konsoliduoti sudarant „figūraliuosius tipus“ (juslinio kūno figūras) ir „energinčius tipus“ (tipinius judėjimus), (4) nustatyti juslinius atspaudus bei jų interpretavimo būdus ir pagaliau (5) remiantis intuicija peržengti betarpišką juslumą. Taip randasi semiotinė juslumo kartografija, kurią dabar per semiotikos praktiką reikia išmėginti konkrečiomis analizėmis, patvirtinti arba falsifikuoti.

Iš prancūzų kalbos vertė Lina Perkauskytė

Versta iš rankraščio „Sémiotique du sensible: de la sensation à l'intuition“
Vertimą redagavo Paulius Jevsejevas

Bibliografija

- Anzieu, Didier. 1985. *Le Moi-peau*, Paris: Dunod.
- Bergson, Henri. 1993 [1927]. *Essai sur les données immédiates de la conscience*. Paris: P.U.F.
- Céline, Ferdinand. 1952. *Voyage au bout de la nuit*. Paris: Gallimard.
- Ferenci, Sandor. 1974. *Pecunia olet. Œuvres Complètes*. Paris: Payot.
- Fontanille, Jacques. 2003. *Sémiotique du discours*. Limoges: Pulim.
- Fontanille, Jacques. 2011. *Corps et Sens*. Paris: Presses Universitaires de France.

Freud, Sigmund. 1956. Esquisse d'une psychologie scientifique. *La naissance de la psychanalyse. Lettres à W. Fliess. Notes et plans (1887-1902)*. Paris: P.U.F., p. 308-396.

Kant, Emmanuel. 1979. *La critique de la faculté de juger*. Vertė A. Philonenko. Paris: Vrin.

Leroi-Gourhan, André. 1964. *Le geste et la parole. Technique et langage*. Paris: Albin Michel.

Petitot, Jean. 2004. *Morphologie et esthétique*. Paris: Maisonneuve et Larose.